PLAN FOR REKRUTTERING OG KOMPETANSEHEVING I LANDBRUKET 2018

UTKAST – VERT FERDIGSTILT MED FRAMSIDE ETTER VEDTAK

INNHALD

INNHALD 1
BAKGRUNN FOR ARBEIDET 3
1. INNLEIING 4
2. LANDBRUKET I SOGN OG FJORDANE 4
3. REKRUTTERING OG KOMPETANSEHEVING I LANDBRUKET 7
4. ORGANISERING AV ARBEIDET 9
5. FORDELING AV MIDLAR 10

BAKGRUNN FOR ARBEIDET

Landbruks- og matdepartementet har i 2018 sett av 14 mill. kr. som skal gå til rekruttering og kompetanseutvikling i landbruket i fylka. Sogn og Fjordane har fått tildelt 1,120 mill. kr. som skal fordelast på korte kurs og langsiktige prosjekt.

Dette er ei avkorting samanlikna med tidlegare år, der midlane til området har vore på 20 mill. kr. Av dette har Sogn og Fjordane fått 1,6 mill. kr. Samtidig er det no etablert ein nasjonal modell for vaksenagronomutdanning, der det er sett av midlar over jordbruksoppgjeret til etablering og drift. Sogn og Fjordane fylkeskommune har fått midlar til finansiering av vaksenagronomutdanninga ved Mo og Øyrane vidaregåande skule. Tidlegare har denne utdanninga åleine fått 600 000 kr. av 1,6 mill. kr. No når denne ordninga vert finansiert gjennom andre kjelder vil ein ikkje merke reduksjonen av tilskotet som vart gjort for 2018.

Fylkeskommunen sitt engasjement innan nærings- og samfunnsutvikling i landbruket må sjåast i samanheng med fylkeskommunen sitt næringspolitiske arbeid, utdanningspolitiske arbeid og eigarskapet til Innovasjon Norge. Departementet legg til grunn at fylkeskommunane er aktive deltakarar i arbeidet med dei regionale bygdeutviklingsprogramma, for å bidra til gode koplingar mellom landbruk og anna regionalt utviklingsarbeid og regionale planstrategiar.

I 2016 blei landbruk ein del av Verdiskapingsplanen, som er ein regional plan for verdiskaping i Sogn og Fjordane. Fylkesmannen si landbruksavdeling (FMLA) har ansvaret for oppfølging av temaområde landbruk i Verdiskapingsplanen.

Med utgangspunkt i departementet sitt tilskotsbrev på landbruks- og matområdet har ei arbeidsgruppe utarbeidd ein plan for kompetanseheving og rekruttering i landbruket i Sogn og Fjordane for 2018. Nærings- og kulturavdelinga ved næringsseksjonen i fylkeskommunen har hatt leiar- og sekretariatfunksjon for arbeidet.

Arbeidsgruppa har vore sett saman slik:

Ingeborg Lysne McEvoy og Kristin Arnestad, nærings- og kulturavdelinga Sogn og Fjordane fylkeskommune
Knut Grinde, opplæringsavdelinga Sogn og Fjordane fylkeskommune Karoline Aldis Bjerkeset, landbruksavdelinga Fylkesmannen i Sogn og Fjordane
Atle Gimmestad, Vestskog SA
Olav Nesse, Sogn og Fjordane bonde- og småbrukarlag Merete Støfring, Sogn og Fjordane bondelag

Politisk handsaming: Hovudutval for næring og kultur 20. mars 2018

1. INNLEIING

1.1. Overordna mål og retningslinjer for ordninga

I tilskotsbrevet frå Landbruks- og matdepartementet (LMD) slår dei fast at det overordna målet for ordninga er å bidra til rekruttering og kompetanseheving av næringsutøvarar som kan ivareta og styrke verdiskapinga i landbruket regionalt.

Prioriterte område for støtte bør vere:

- Tiltak som bidrar til å styrkje rekruttering i landbruks- og gartnarutdanninga og til høgare utdanning i landbruksfag
- Tilskot til kompetansehevande tiltak og støtte til etter- og vidareutdanningstilbod for næringsutøvarar i landbruket

Tilskot skal sjåast i samanheng med andre ordningar for rekruttering og kompetanseheving i landbruket. Det er viktig å tilby regionale etter- og vidareutdanningstilbod som gjev kunnskap som næringsutøvarane har særskilt behov for i den einskilde produksjonen.

Fylkeskommunane vil framleis ha moglegheit for å bruke midlane til rekruttering og kompetanseheving til å supplere finansieringa av eit vaksenagronomtilbod etter nasjonal modell.

1.2. Sentrale og regionale dokument

- Tilskotsbrev til fylkeskommunane på landbruks- og matområdet for 2018
- Jordbruksavtalen for 2018
- Meld. St. 11 (2016-2017) –Endring og utvikling – En fremtidsrettet jordbruksproduksjon
- Regionalt bygdeutviklingsprogram 2013-2018 Sogn og Fjordane og tilhøyrande handlingsplan for 2018
- Landbruk i Verdiskapingsplanen 2016-2025

2. LANDBRUKET I SOGN OG FJORDANE

2.1 Utviklingstrekk for landbruket og landbruksbaserte næringar i fylket

Sogn og Fjordane er eit småskala landbruksfylke med grovfôrbasert husdyrhald som bærande produksjonar. Landbruket betyr i gjennomsnitt meir for sysselsetjing og verdiskaping i Sogn og Fjordane enn i dei fleste andre fylke i landet. I forhold til resten av landet produserte vi i 2016 7 prosent av kumjølka, 16 prosent av geitemjølka, 5,7 prosent av storfekjøtet og 8,7 prosent av lammekjøtet.

Jordbruket i Sogn og Fjordane vert stadig meir effektivisert og automatisert, og følgjer utviklinga i resten av landet mot færre og større einingar. Sjølv om tal bruk har gått ned, har vi i hovudsak halde oppe produksjonen på mjølk og vi har auka på bær. Men fylket har utfordringar med å greie å halde oppeproduksjonsmengda av kjøt, sjølv om dei siste åra syner positive tendensar. Tal dyr går ned, og det er dermed færre dyr som nyttiggjer seg dei gode beiteressursane i utmarka.

Fylket har 4,3 % av jordbruksarealet samanlikna med resten av landet. Jordbruksarealet i fylket har blitt redusert, og nedgangen i jordbruksareal er relativt større enn resten av landet i perioden 2006-2016.

Framleis er einskilde bruk og mjølkekvotar mindre enn landsgjennomsnittet[1]. Eit mjølkebruk i Sogn og Fjordane har 18 mjølkekyr, medan landsgjennomsnittet er 26. I gjennomsnitt er den einskilde jordbruksverksemda i vårt fylke mindre enn landsgjennomsnittet.

Bøndene i fylket fornyar seg, og i åra 2008-2016 gav Innovasjon Norge 435 løyvingar til oppgradering eller bygging av nye driftsbygningar. Det er framleis stor pågang etter investeringsmidlar. Dette syner at det er stor vilje og ynskje til å investere og modernisere driftsbygningane i fylket. Det skjer mykje automatisering både i mjølke- og i sauefjøset, men også mykje innan hagebruket. Fram mot 2034 er det stort behov for omlegging frå båsfjøs til lausdriftsfjøs, då om lag 60 % av mjølka no vert produsert på båsfjøs.

Verdiskapinga innanfor jordbruket i Sogn og Fjordane er berekna til 885 mill. kroner i 2013. Dette er ei auke på 29 mill. kroner frå 2007. I tillegg kjem verdiskapinga i skogbruket på 133 mill. kroner, tilleggsnæringar på 133 mill. kroner og landbruksbasert næringsmiddelindustri på 596 mill. kroner. Totalt er dette rekna til over 1,7 mrd. kroner.

Innan jordbruket er det mjølkeproduksjon som utgjer hovudtyngda med 58 %, og deretter kjem sauehald med 22 % og frukt og bær på tredjeplass med 8 %[1].

Sysselsette i jord- og skogbruket var 1993 personar i 2016, noko som er ein nedgang på om lag 40 % samanlikna med tal frå 2006[2]. 3,6 prosent av dei sysselsette i Sogn og Fjordane høyrer til jord- og skogbrukssektoren samanlikna med landssnittet som er 1,6 (2016). Utviklinga syner at vi nærmar oss landssnittet. Det å ha eit godt fagmiljø vert trekt fram frå fleire gardbrukarar som viktig motivasjon for halde fram med gardsdrifta. Færre sysselsette i jordbruket gjer at fagmiljøet vert meir sårbart.

Innanfor hagebruket har det vore ei positiv utvikling dei siste åra, særleg når vi snakkar om produksjon av bringebær, plommer og morellar. Vi produserer 66 % av total produksjon av bringebær i landet og 45 % av morellar (2016) [3], og fylket er den største produsenten i landet av desse. Men for at vi skal greie å halde på og auke produksjonen samla av frukt og bær, er det stor trong for nye og yngre utøvarar i frukt- og bærnæringa, meir areal, og auka kunnskap om dyrkingsteknikk og sortar.

Med aukande skogressursar i fylket, og potensiale for verdiskaping, går skogbruksnæringa spennande tider i møte. Det har vore gjennomført ei analyse i regi av Skognæringsforum Sogn og Fjordane, som syner potensiale for verdiskaping. Fylkeskommunen, fylkesmannen og Innovasjon Norge i fylket samarbeidde om prosjektet Tredrivar Sogn og Fjordane, eit prosjekt som skulle medverke til auka verdiskaping knytt til bruk av lokalt trevirke. Prosjektet vart avslutta i 2017. Det er viktig å bygge vidare på resultata av dette prosjektet, samt å nytte den aukande interessa for bruk av tre i bygg.

Om lag 15 % av det produktive skogarealet i Sogn og Fjordane er planta skog. Planting av skog er eit viktig klimatiltak for å binde C02, og det er viktig å plante treslag som er effektive C02-bindarar og som er etterspurd i marknaden. Mange skogeigarar avverkar skog ein gang i livet, og det er difor ekstra utfordrande å fange interessa deira for skogbruket. Det er viktig at skogeigaren har kompetanse på korleis stelle og drifte skogen med for eksempel ungskogpleie og tynning.

Foto: Karoline Bjerkeset

Landbruksbaserte næringar vart innført i Meld. St. 31 (2014-2015): Garden som ressurs - Marknad som mål, Vekst og gründerskap innan landbruksbaserte næringar. Med landbruksbaserte næringar siktar ein til alle former for næringar med utspring i landbruket, men som ikkje direkte er knytt opp til tradisjonell produksjon av mat. Det kan vere Inn på tunet, reiselivsaktivitet, entreprenørtenester, foredling av råvarer på eige bruk, kafédrift og mykje meir. For nokon er dette hovudinntektskjelda på garden, for andre er det eit tillegg til den tradisjonelle drifta.

Innovasjon Norge har dei siste åra merka mindre interesse for å utvikle landbruksbaserte næringar. Den største andelen av støtta har gått til utvikling av lokalmat. Det er også noko satsing på Inn på tunet, men hovudutfordringa for desse bedriftene er å få langsiktige avtalar med kjøpargruppa. Det er viktig å legge til rette for at næringsutvikling knytt til landbruksbaserte næringar kan skje, og også å sikre rekruttering til allereie oppstarta verksemder.

Foto: Marita Skeie, Sogn og Fjordane Bondelag

[1]NILF-Notat 2013-15, Verdiskaping i jordbruk, skogbruk og tilleggsnæringar i Hordaland og Sogn og Fjordane
og-mat/Jordbruk/Statistikk-innan-landbruk/
[2]Statistisk sentralbyrå. Statistikkbanken
[3] Fylkesmannen i Sogn og Fjordane

2.2. Mål for landbruket i Sogn og Fjordane

Landbruk kom med som tema i Verdiskapingsplanen i 2016. I Verdiskapingsplanen er hovudutfordringa og målsetjinga auka folketal, med ein ambisjon om ein netto årleg arbeidsplassvekst på 100. Landbruk i Verdiskapingsplanen bygger på Regionalt bygdeutviklingsprogram for Sogn og Fjordane 2013-2018. Temaområdet Landbruk i Verdiskapingsplanen peikar på nokre satsingsområde, mellom anna rekruttering til landbruket. Vi legg Regionalt bygdeutviklingsprogram i botnen som ein meir omfattande utviklingsplan for landbruket.

I Regionalt bygdeutviklingsprogram for Sogn og Fjordane 2013-2018 er det fokusert på moglegheiter for landbruket i fylket. Det regionale BU-programmet peikar mellom anna på følgjande målsettingar i arbeidet framover:

- auke matproduksjonen med 1 % per år
- skape eit mangfald av arbeidsplassar i bygdene
- ta vare på det særmerkte kulturlandskapet
- oppfylle dei nasjonale måla innan miljø og klima
- legge til rette for å skape lønsame arbeidsplassar som også nye brukarar og unge vil satse på

For å oppnå måla i regionalt bygdeutviklingsprogram er det viktig at næringsutøvarane har høg og relevant fagkompetanse. Rekruttering, kompetanse og tilstrekkeleg med kapital vil vere viktige stikkord for å kunne arbeide mot å nå desse måla.

3. REKRUTTERING OG KOMPETANSEHEVING I LANDBRUKET

For å nå måla om å auke produksjonen i landbruket og i landbruksrelatert næring i fylket, er det viktig å tilby etterspurd kompetanse og fleksible løysingar som gjer at også vaksne kan delta. Her er naturbruksskulane sentrale utviklingsaktørar, saman med andre uformelle læringsarenaer som finst i sektoren. Sameleis er omdømmebygging viktig, å få fram at sjølv om bondeyrket er krevjande, gir det mange kvalitetar, mulegheiter og sjølvstende i kvardagen. I tillegg gir yrket nærleik til natur, noko som kan bli meir og meir verdsett framover. Det er også viktig å synleggjere at næringsmiddelindustri og trerelatert industri gir tilleggsnæring, karriereval og yrkesmulegheiter for mange.

Ei landbruksutdanning i utvikling har kontinuerleg behov for kompetanseheving på område knytt til drift, forskrifter og produksjon. Landbruks- og matsektoren sitt samansette kompetansebehov må difor framhevast heilt frå rekruttering i ungdomsskulen til vidaregåande opplæring, fagskulenivå og høgare utdanning.

I eit rekrutteringsbehov er det viktig å

- synleggjere sektoren sine kompetansebehov og profilere karrieremulegheitene som finst
- styrke bøndene sine nettverk
- imøtekomme behov for krysskompetanse, for på den måten å gi bonden fleire mulegheiter til å utnytte garden som ressurs

3.1 Vidaregåande opplæring

For skuleåret 2017-2018 vart det ved Mo og Øyrane vidaregåande skule teke inn 28 elevar på Vg1, 37 elevar på Vg2 og 33 elevar på Vg3. Til saman er dette 98 elevar, som er ein auke på 4 elevar frå året før. Ved Sogn Jord- og Hagebruksskule vart det teke inn 43 elevar, som er ein nedgang på 9 elevar frå året før.

Tal inntekne elevar på Mo og Øyrane vg skule og Sogn Jord- og Hagebruksskule i perioden 2010-2017.

Skule	**2017**	**2016**	**2015**	**2014**	**2013**	**2012**	**2011**	**2010**
Mo og Øyrane (Mo og Jølster t.o.m. 2013)								
- vg1 naturbruk og naturbruk med hest	28	25	25	23	17	29	22	22
- vg2 landbruks- og gartnarnæring + hest og hovslagarfaget	21	21	22 (1)	18	23 (4)	27	26	26
- vg2 landbruks- og gartnarnæring for vaksne*	16	15 (2)	18 (1)	15 (2)	13 (2)	16 (3)	12 (1)	14 (3)
- vg3 landbruk + naturforvaltning	19	17	18 (1)	22 (2)	7	15	20	16
- vg3 landbruk vaksne*	14	16 (1)	12 (2)	13 (2)	10 (2)	11 (2)	9 (3)	10 (2)
	98	**94**	**95**	**91**	**70**	**98**	**89**	**88**
Sogn jord- og hagebruksskule								
- vg2 landbruks- og gartnarnæring	23 (22)	29 (26)	27 (23)	23 (21)	20 (18)	11 (11)	20 (18)	26 (25)
- vg3 økologisk landbruk	20 (16)	23 (16)	20 (15)	21 (17)	14 (12)	13 (10)	17(15)	11 (9)
	43	**52**	**47**	**44**	**34**	**24**	**37**	**37**

Tala er henta frå www.vigo.no, nettstad for søking på vidaregåande opplæring. Tal i parentes er elevar frå utanfor fylket.

*Vaksne elevar ved Mo og Øyrane vgs (merka med *) er tekne direkte inn til skulen, og tala er difor ikkje henta frå Vigo. Tilboda for elevar vg2 og vg3 vaksenagronom ved Mo og Øyrane vgs vert for 2018-2019 finansierte gjennom øyremerkte midlar.*

3.2 Rekruttering

Nedgangen i elevtal ved Sogn Jord og Hagebruksskule skuldast færre søkjarar. Dei tre siste åra har tal søkjarar til studieretning naturbruk ved Mo og Øyrane vidaregåande skule auka mykje. Hausten 2017 stod 19 elevar på venteliste til vg1 naturbruk, og om den gode søknaden held fram, har skulen fått godkjenning til å ta inn ein ekstra klasse hausten 2018. Dei gode søkjartala kjem ikkje av seg sjølv, det må ei målretta satsing til frå fleire aktørar. Auka fokus på naturbruk og rekruttering nasjonalt og lokalt i landbruksnæringa sine eigne organisasjonar er medverkande faktorar. Tettare samarbeid mellom næringa og skulen gjennom ulike prosjekt er også viktig.

Foto: Marita Skeie, Sogn og Fjordane Bondelag

Mo og Øyrane vidaregåande skule gjennomførde sjølve i perioden 2014 – 2016 eit 3-årig rekrutteringsprosjekt for å få fleire til å søkje naturbruksutdanning. Det vart i prosjektperioden gjennomført ulike rekrutteringstiltak som ungdomscamp, skulebesøk, arbeidslivsfag, utdanningsval, hospitering og samarbeid med Sogn og Fjordane bondelag sitt rekrutteringsprosjekt om landbruksdagar for 8. klassingar. Prosjektet, som var finansiert med kompetanse- og rekrutteringsmidlar, hadde ein prosjektleiar tilsett i 40 prosent stilling. Prosjektet gav monaleg auke i søkjartalet til naturbruksutdanninga i løpet av prosjektperioden, og med grunnlag i dette

søkte Mo og Øyrane vidaregåande skule inn eit nytt 3-årig prosjekt i 2017. Grunngjevinga var å halde oppe trykket for å sikre god rekruttering til næringa.

Rekruttering til naturbruk kjem ikkje av seg sjølv, så det vil også i kommande år vere viktig med ulike prosjekt retta mot elevar i ungdomsskulen. Dette for at dei skal få kunnskap om næringa og det opplæringstilbodet og dei yrkesvegar som kan opne seg om dei vel studieretning naturbruk.

3.3 Livslang læring

Vaksne utan landbruksutdanning som tek over gard eller kan tenke seg å bli bonde, treng tilbod om etter- og vidareutdanning innan landbruksfaga. For at utdanninga kan kombinerast med jobb, må tilboda tilpassast og leggast til rette med nettbaserte løysingar. Fleire skular med naturbruk tilbyr slik komprimert agronom- og/eller gartnarutdanning tilrettelagd for vaksne.

Det er no laga ein nasjonal modell for vaksenagronomutdanning, der det er sett av midlar over jordbruksoppgjeret til etablering og drift. Sogn og Fjordane fylkeskommune har fått midlar frå Landbruks- og matdepartementet til finansiering av denne utdanninga ved Mo og Øyrane vidaregåande skule. Dette gjer at finansiering av dette utdanningstilbodet ikkje vert belasta RK-midlane i 2018.

3.4 Mål og tiltak innan kompetanseheving og rekruttering

Mål:

- sikre naturbrukstilbodet i fylket gjennom aktivt rekrutteringsarbeid
- gi fleksible mulegheiter for auka kompetanse hjå aktive yrkesutøvarar i næringa og vaksne som ynskjer å komme inn i næringa
- medverke til auka rekruttering innan tradisjonelt landbruk og bygdenæringar

Prioriterte tiltak:
I eit rekrutteringsperspektiv er det viktig å:

- medverke til auka rekruttering til naturbruk på vidaregåande nivå ved å gi auka kunnskap om landbruket og karrieremulegheiter innan landbruks- og matfag til rådgivarar, lærarar, foreldre og elevar i grunnskulen
- legge til rette for nettverksbyggande aktivitet
- fagkurs knytt til ulike produksjonar og produksjonsmetodar i samsvar med endringar i landbruket
- legge til rette for auka kunnskap om og synleggjering av bygdenæringar som ein mogleg måte å utvikle verksemda på
- tiltak som byggjer opp omdømet til landbruksnæringa
- kurs som næringsutøvarane har særskilt trong for

Å sikre eit tilbod om agronomutdanning for vaksne i fylket (nettbasert og samlingar) er avgjerande for rekruttering til næringa. Dette tilbodet vert no finansiert gjennom andre kjelder og vert ikkje omfatta av midlane i denne planen. Mentorordningar i landbruket er også viktige rekrutteringstiltak. Sogn og Fjordane er eitt av fire pilotfylke i ei nasjonal mentorordning administrert av Norsk Landbruksrådgjeving. Det er sett av 4 mill. kr til ordninga gjennom jordbruksavtalen. Støtte til mentorordning vil såleis ikkje bli prioritert av midlane som denne planen omfatta.

4. ORGANISERING AV ARBEIDET

Plan for rekruttering og grunnlaget for fordeling av midlane er utarbeidd av ei arbeidsgruppe der fylkeskommunen, næringa sine organisasjonar og fylkesmannen er med, jamfør oversikt i innleiinga.

Fylkeskommunen har ansvaret for handsaming av søknadar og vedtak, men organisasjonane og fylkesmannen har i drøftingsmøte høve til å komme med innspel etter at fylkeskommunen har laga ei innstilling.

Tidsplan:

- Januar – evaluering av prosjekt for fjoråret, ferdigstille rapport til departementet og starte arbeid med ny plan
- 1. februar – frist for innsending av rapport til departementet for fordeling av tilskot 2017 Sende utkast til plan for 2018 til organisasjonane og FMLA for innspel før politisk handsaming
- 20. mars - politisk handsaming av plan for 2018. Utlysing av midlar rett etter handsaming - felles utlysing for korte kurs og langsiktige prosjekt
- 27. april – søknadsfrist på midlar til rekruttering og kompetanseheving
- Mai – gjennomgang av innkomne søknadar og framlegg av innstilling frå fylkeskommunen. Organisasjonane og FMLA får komme med innspel

5. FORDELING AV MIDLAR

Midlane til rekruttering og kompetanseheving skal fordelast mellom korte kurs, og meir langsiktige utviklingsprosjekt. Fordelinga skjer etter vurderingar i arbeidsgruppa ut frå mellom anna kvaliteten på prosjekta det vert søkt om støtte til, og kor godt dei treff måla i denne planen. I 2018 er tilgjengelege midlar 1,120 mill. kr. Eventuelle restmidlar frå tidlegare vert lagt på summen til fordeling.

5.1. Rapportering

Dei som får tildelt midlar til ulike tiltak skal rapportere til Sogn og Fjordane fylkeskommune straks etter fullføring. Dette dannar grunnlaget for fylkeskommunen si rapportering til Landbruks- og matdepartementet innan 1. februar 2019 og for vidare vurderingar av plan og prioriteringar.

Rapporten skal innehalde:

- Oppsummering av gjennomført kurs, tiltak og prosjekt, som viser tal deltakarar (på korte kurs) og ei kort evaluering i forhold til måloppnåing
- Fullstendig rekneskap for gjennomførte kurs, tiltak og prosjekt, sett i samanheng med budsjettet i søknaden

Det blir gitt nærmare vilkår i tilskotsbreva frå fylkeskommunen til det einskilde tiltaket/prosjektet.